

Antik Liman Kentlerindeki Sosyal ve Düşünsel Yaşam Üzerinde Deniz Ticaretinin Etkisi, Tieion / Teion Antik Kenti Üzerine Bir İnceleme Karadeniz'in Efes'i Teion!

Karadeniz'in Efes'i Teion!

Yrd.Doç.Dr. Ahmet FİDAN

Ordu Üniversitesi Fatsa Deniz Bilimleri Fakültesi
Deniz Ulaştırma İşletme Mühendisliği Bölümü
ahmet@ahmetfidan.com

ÖZET:

Günümüz kentlerinin mimari ve/veya estetik yapılarının toplumsal yaşam ve toplum düşüncesi üzerindeki etkisi ile yüz yıllar önceki kentlerin hatta antik kentlerin mimari ve estetik yapılarının o dönem toplumlarının yaşam şekilleri ve düşün sistemleri üzerindeki etkisi çok çok farklılık taşımaktadır.

Antik kentlerdeki mimari ve estetik yapı ile toplumsal yaşam ve düşünsel yaşam arasındaki ilişki çok yakın ve günümüze göre daha doğrusal iken, günümüz kentlerindeki karmaşa ve makroformsuz tek düze fordist üretim formatındaki konut ve mimari yapılarda bunu ortaya koymak oldukça zordur. Sadece ve sadece tek düze yapıların içindeki tek düze yaşam kalıbına bakarak böyle bir paralellik kurabiliriz. Oysa ki, günümüz kentleri, halihazırdaki fiziksel mekan kaosunun içinde kozmoz arayan bireyler için ürütücü ve kaçılması çehresiyle kendini göstermektedir.

Tieion antik kenti, kendi dönemi içinde, Türkiye'deki antik liman kentleri ve kuzey Karadeniz kıyılarında (Rusya, Ukrayna (Odesa ve civarı) bulunan antik liman kentleri kadar önemli ve canlı olmuştur.

Makalede, genel olarak antik liman kentlerinin genel özellikleriyle, antik liman kentlerinin toplumsal ve düşünsel yaşamdaki iz düşümlerinin Mimariye yansıması, Türkiye'deki antik liman kentleri ve özelde ise, Karadeniz Antik liman kentleri Tieion nezdinde ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler:

tieion, teion, filyos, antik kentler, antik liman kentler, Karadeniz limanları, ticaret limanları, deniz ticareti

GİRİŞ

Özellikle antik kentlerdeki o dönemin konut alanlarına göre ortak kullanım alanlarının cesameti arasındaki fark bu gün neredeyse tersine dönmüş, çok yüksek apartmanlar plazalar içinde abide yapıtlar ve abide yapıtların içindeki özgün düşünceler gittikçe azalmıştır. Demografik açıdan baktığımızda o dönemin kentsel fonksiyonları daha çok ortak alanlar üzerinden sürdürülürken, bu gün hem iş yaşamı, hem özel yaşam aynı formatlı atomize yapılara dönüşmüştür.

Bir antik kent olarak TIEION / TEION da da o dönemin genellemesi içinde aynı yaşam izlerini görebilmekteyiz. Her ne kadar, Karabük Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü Başkanı Prof. Dr. Sümer Atasoy Karadeniz'in tek antik kentinin Zonguldak ilinin Çaycuma ilçesinin Filyos

Beldesi'nde bulunduğunu söylese de, Karadeniz'in bir çok kentinin antik nitelik taşıdığını söyleyebiliriz. Sümer Atasoy'un tespitini ancak Tieion, Karadeniz'in tek antik liman kentidir şeklinde anlamalıyız.

Bir taraftan Çorum Hattuşa, Alacahöyük, bir taraftan Tokat ve Amasya, bir taraftan Fatsa, (Fatisena) Ünye, (Oney) Bolaman, (Bolemon) Ordu, (Kotyora), Perşembe (Vona), Niksar (*Neocaesarea*) Giresun

(Kerasus), Trabzon (Trapezus) gibi kentlerin çoğunun milattan önceki dönemlere ait uzantıları bulunmaktadır.

Antik Liman kentlerinde ticari faaliyetlere baktığımızda, çok rahatlıkla, hinterlanda doğru doğal veya yapay geçiş (erişim) imkanı bulunulanların çok daha parlak dönemler geçirdiklerini söyleyebiliriz. Zira bu günkü ulaşım ağları, demiryolu, hava yolu alternatifinin yokluğu, ya hinterlanda ulaşım avantajı ya da deniz ulaşım imkanları sayesinde gelişerek dönemin beşeri yapısını canlandırmış ve büyütülmüştür.

Çaycuma İlçesi'ne bağlı Filyos Beldesi'nde 2006'da başlayan kazı çalışmalarında Tieion'un M.Ö. 6'ncı yüzyılda kurulduğu tahmin edilmektedir. Yerleşimin ise, M.S. 13'üncü yüzyıla kadar devam ettiği ortaya konulmakta.

1. Antik Çağda Kentsel Yapı Mimarisi ve Kent Dokularının Genel Özellikleri

Bir yerleşim yerine Antik kent diyebilmek için göz önüne alacağımız husus, öncelikle, günümüze aktarılmış olan veya kalan mimari yapıların tarihsel açıdan derinliği veya arkeolojik ömrü, ikinci olarak, söz konusu yerleşim yerinin kentsel donatı ve müstemilat anlamında sistemli bir ulaşım alt yapısı, sistemli bir konut, sistemli bir su ve kanal yapıları, mezarlık alanları, eğitim, ticaret ve ibadet alanları gibi unsurlardan oluşan en az beş fonksiyonu yerine getirmiş olması gerekmektedir. Antik kentlerin genelinde görülmekte olan öğelere bakmak gerek.

Antik kentlerde bu öğeleri kısaca ele almak gerek:

Kentlerin, bu siyasal merkez de olma özellikleri Pers, Helenistik ve Roma İmparatorluğu dönemlerinde, kısmen değişse de dönemin şartları gereği, bu özelliklerinin bir kısmını devam ettirmişlerdir.

Antik Çağ'da kent, ekonomik ve sosyal yaşamın gerçekleştiği bir alan olduğu kadar, siyasal yaşamın da odağını oluşturmaktaydı. Çünkü gerek Anadolu kıyılarındaki gerekse Yunanistan'daki kentler, "polis" adı verilen birer şehir devletiydi.

Antik Çağlar boyunca kentler; siyasi, ekonomik ve sosyal yaşamın merkezleri olduğu için, her kent bu işlevlerini yerine getirecek, kentsel yapılara ihtiyaç duymuştur. Bu kentsel yapıların nereye, ne şekilde yapılacağı konusu; MÖ. 6. yüzyıldan itibaren kent planlamacılığını gündeme getirmiştir.

Antik Çağ'da kent planlamacılığı, Anadolu'nun batı kıyısındaki Miletos kentinde başlamıştır, diyebiliriz.

Antik Çağ'ın en ünlü kent planlamacısı Hippodamos'un da, bir Miletos vatandaşı olduğunu biliyoruz. Hippodamos, kendi adıyla bilinen "Hippodamos plana" göre; kentsel alanı, birbirine paralel dik cadde ve sokaklara ayırmıştır. Cadde ve sokakların aralarında kalan, kare ya da dikdörtgen yapı adalarına da uygun görülen kentsel yapılar yapılmıştır.

Hippodamos'un bu kent planı, Antik Çağ'da Miletos'un kurduğu çok sayıda koloni kentinde uygulanmıştır. Ayrıca Anadolu'daki Priene ve Knidos kentlerinde de bu planın uygulandığını görüyoruz. Kentsel alanın bu şekilde planlanması, kentsel alanda yer alması gereken yapıların, nerede ve ne şekilde yer alacağını da planlandığını akla getirmektedir.

Antik Çağ'ın genel özelliklerine dayalı olarak her kentte, belli başlı önemli yapılar vardı. Bu yapılar, kent halkının yaşantısı için önemli işlevlere sahipti. Hemen hemen her kentte bulunan bu yapıları ve özelliklerini, şu şekilde özetleyebiliriz:

- **Akropolis (Kale)**

Genelde sarp bir tepeye kurulan ve şehrin savunmasında büyük önem taşıyan iç kaledir. Akropol'de saraylar, savunma amaçlı yapılar ve çeşitli tanrı ve tanrıçalara adanmış tapınaklar yer almaktadır. Örneğin; Pergamon kentinin Akropol'ünde, I. Attalos Sarayı ve Athena kutsal alanı vardır.

Şekil 1: Antik döneme ait bir Akropol (Kale)

- **Agora (Pazar Yeri)**

Agora, bir antik kentin (dönemin yerleşim yerinin) kalbidir. Kentsel fonksiyonların hemen hemen çoğu, agora bölgesinden devşirilmektedir. Bu işlev veya durum günümüz kentleri için de büyük ölçüde aynıdır.

Halka açık ticari, resmi, adli ve dini işlerin yapıldığı; içinde stoaların ve dükkanların yanı sıra, tapınak ve sunakların da yer aldığı pazar yeridir. Ancak bazı kentlerde birden fazla agoranın olduğunu görmekteyiz. Örneğin; Antik Ephesos kentinde, ticaret ve devlet agorası olmak üzere, iki tane agora vardır. Bu durum Ephesos kentinin oldukça kalabalık bir nüfusa sahip olmasından kaynaklanmış olmalıdır. Antik Side kentinde de benzer bir durum vardır. Side'de, kent Agorasının dışında bir de devlet Agorası bulunmaktadır.

- **Nekropol (Mezarlık)**

Kent Akademisi

Şekil 2: Antik döneme ait bir Nekropol

Antik Çağ'da mezarlık diyebileceğimiz bu alan, her ne kadar kent alanının dışındaysa da, zamanla kentlerin büyüüp gelişmesiyle, kentsel alan içerisinde de kalabilmiştir. Örneğin; Termesos (Güllük Milli Park) kentindeki nekropolde, anıtsal özellikler gösteren “Aslanlı Mezar” gibi çok sayıda bölgeye özgü lahit mezar bulunmaktadır

Stoa (Taş Yapılı Veranda) (Osmanlı Dönemi Camilerindeki Eyvanlar)

Antik dönemin belki de en muhteşem müstemilat çoğu zaman da bina tamamlayıcı unsurlarından olan stoalar veya Türk-İslam mimarisindeki eyvanlar çok tarih içinde farklı fonksiyonlar yerine getirmiştir.

En çok agoralarda bulunmakla birlikte, bazı tiyatro, tapınak ve gymnasiumlarda da yer alan, halkın güneşten ve yağmurdan korunduğu ve dinlendiği yapılardır. Genelde uzunlamasına yapılmış bir duvar, buna paralel bir veya birkaç sütun dizisi ve bunları örten çatıdan oluşmaktadır. Antik Çağ'ın tüm kentlerinde, stoaların bulunduğunu görüyoruz. Kentlerin büyüklüğüne göre, stoaların sayısı da artabilmekteydi.

Kent Akademisi

Şekil 3: Antik döneme ait bir stoa / eyvan

Gymnasium (Spor Alanları)

Gençlerin, bedensel ve toplumsal eğitim aldıkları yapılardır. Gymnasiumlar, Antik Çağ kentlerinde agora kadar büyük öneme sahiptir. Gymnasium'un içinde yer alan “**Palaestra**”, gençlerin spor çalışmaları yaptıkları bölümdür. Günümüzde başta Almanya olmak üzere bazı Avrupa ülkelerinde, en nitelikli liselere gymnasium adı verilmesi de, Antik Çağ'ın gymnasium yapılarının işlevsel öneminden kaynaklanmıştır. Priene Antik kentindeki Gymnasium'u, bu tür yapılara örnek verebiliriz.

- **Tapınak (İbadethane)**

Antik Çağ'da çok tanrılı bir dini anlayış vardı. Bunun sonucu olarak her kentte, birden çok tanrı ve tanrıçaya adanmış tapınaklar vardı. Tapınaklar, tanrı ve tanrıçaların yaşadıkları yer olarak düşünülmüştür. Bu yapılar, aynı zaman da tanrı ve tanrıçaya tapınmanın yapıldığı mekanlardır. Örneğin; Ephesos kentindeki Artemis Tapınağı, bu tür yapıların en güzellerinden biridir. Günümüzde Ephesos Artemis Tapınağı, dünyanın yedi harikasından biri olarak kabul edilmektedir.

- **Tiyatro / Odeon / Stadium**

Antik Çağ'da hemen hemen her kentte bulunan Tiyatro; şenlikler, oyunlar ve kutlamaların yapıldığı mekanlardır. Tiyatro yapılarında zamanla bazı mimari farklılıklar ortaya çıktıysa da, sahne kısmı ve

seyircilerin oturduğu kısımlar değişmeyen bölümleri olmuştur. Örneğin; Aspendos ve Side tiyatroları, Anadolu'nun en güzel tiyatroları arasında yer almaktadır.

Bu fonksiyona bir çok antik kentte odeon olarak isimlendirme yapıldığını söylemeliyiz.

Tiyatro dediğimiz alan aslında bu günkü salt olarak tiyatral faaliyetlerin yürütüldüğü mekanlar değil, o zamanın tiyatro alanlarını sistematik olarak kullanılabilen bir kent meydanı, bir toplantı alanı olarak görmek gerekmektedir.

Roma İmparatorluğu döneminden önce, kent meclislerinin toplandığı Bouleuterion yapıları vardı. Roma öncesi bu meclis, kentin yönetiminde önemli işlevler görmüştür. Ancak Roma İmparatorluğu döneminde, merkezi idarenin ağırlık kazanmasıyla, Bouleuterionlar eski işlevlerinin önemli bir kısmını kaybettiler ve bir nevi Odeonlara dönüştüler.

Zaten Roma döneminde kentlerde daha çok Odeon yapıları inşa edilecektir. Örneğin; MS. 2. yüzyılda Ephesos kentinde yapılan Odeon, resmi toplantıların yapıldığı bir yer olmanın yanı sıra, konserlerin de düzenlendiği bir yapı özelliği göstermektedir.

Şekil 4: Antik döneme ait odeon

- **(Bütünleşik) Hamam**

Antik Çağ kentlerinde bulunan önemli yapılardan biri de hamamlardır. Hamamlar; **Opoditerium** (soyunma), **Sudatorium** (terleme), **Calderium** (yıkama), **Tepidarium** (sohbet edilen) ve **Frigidarium**

(soğuk havuz) olmak üzere beş bölümden oluşmaktaydı. Örneğin; Antik Perge kenti hamamı, bu tür yapılardan biridir. Ayrıca bu hamamda, spor yapma alanı da vardır.

Bazı Antik kentlerde hamam yapıları, gymnasiumların (cimnazyum) da bulunduğu çok amaçlı yapıların içerisinde yer almışlardır. Örneğin; Termessos Antik kentinde, hamam ve gymnasium aynı yapı içerisinde yer almıştır.

- **Bouleuterion (Kapalı Toplantı yapıları)**

Kent meclisi toplantılarının yapıldığı kapalı yapılardır. **Agora'nın demokrasi ile olan yakın ilişkisinden dolayı bouleuterionlar, genellikle Agora'ya yakın yapılmışlardır.** Bu tür yapılara, Priene ve Miletos bouleuterionlarını örnek verebiliriz.

Şekil 5: Bouleuterion

- **Prytaneium (Yaşlılar Meclisi / Danışma Meclisi)**

Kentin ateşinin sürekli yanmasını sağlayan, yaşlılar meclisi diyebileceğimiz kurulun bulunduğu yapıdır. Burada bulunanların, ocak tanrıçası Hestia'ya bağlı oldukları kabul edilmektedir. Bu yapı, Antik Çağ kentleri için çok önemlidir. Yeni bir koloni kenti oluşturulduğunda; ilk inşa edilen mimari yapı, "Prytaneium" olmaktadır.

Gerek ocak tanrıçası Hestia, gerekse ona bağlı olarak her kentte bulunan Prytaneium meclisleri; kentlerin sağlıklı, düzenli ve biteviye varlığını sürdürmesini sağlamayı amaçlamaktadır. Bu amaçlanan durumu da, yanmakta olan "ocak" sembolize etmektedir. Hatta günümüzde, altından kalkmakta zorlanacağımız kötü bir durumla karşılaşınca; "bu benim ocağımı söndürdü" ifadesini kullanıyor olmamız, "ocağı" bugün de aynı şekilde, simge olarak kullandığımızı göstermektedir.

- **Bazilika (Adliye / Yargılama) binası)**

Bazilika daha çok Roma döneminde inşa edilen yapılardan biridir. Üç salondan oluşan bu yapı, bir nevi mahkemelerin bulunduğu adliye binasıdır. Bazilikaların çoğunda yargıcın oturması için tribunalar bulunmaktadır. Hıristiyanlığın yaygınlaşmasından sonra, bu adli bazilikaları örnek alan, dinsel bazilikalar da yapılmıştır.

Şekil 6: Bazilika

- **Khalkidikum (Arşiv Yapıları/Binaları)**

Khalkidikum yapıları bir nevi resmi yazışmaların depo edildiği, arşiv binalarıdır. Bu yapının, daha çok resmi yazışmaların yoğunlaştığı dönemlerde yapılmaya başlandığını görüyoruz. Bu da, daha çok Roma dönemine rastlamaktadır. Bu yapılar, devlet Agoraları içerisinde yer almışlardır. Zaten kentte var olan diğer resmi yapılar da, bu agorada yer almaktadırlar. Khalkidikum yapısı ise, bu resmi yazışmaları, arşivlemek amacıyla yapılmıştır. Bu tür yapılara Ephesos'taki "**Khalkidikum**" yapısını örnek verebiliriz.

Şekil 7: Khalkidikum

- **Kütüphane**

Antik Çağda, "**Bibliotek**" adı da verilen kütüphaneler, kentlerin önemli yapılarından biridir. Bu dönemde, özellikle bilim ve tekniğin gelişmesinde, kütüphanelerin büyük rolü olmuştur. Antik Çağda kütüphaneler, bilimin gelişmesinde önemli rol oynadığı gibi, bilimin gelişmesi sonucu yeni yazılan eserlerle de zenginleşmişlerdir. **Bu tür yapılara, Pergamon kütüphanesi ile Ephesos'taki Celsus kitaplığımı örnek verebiliriz.**

- **Çeşme**

Antik Çağ kentlerinde çeşmeler, halkın su ihtiyacının karşıladığı önemli yapılar arasında yer almaktadır. Bazı kentlerde, özellikle de şenliklerde önemli bir işleve sahip olan, Anıtsal çeşmeler vardır. Genellikle kentte düzenlenen şenlikler, bu Anıtsal çeşmelerin bulunduğu noktadan başlamaktaydı. Antik Perge ve Side kentlerindeki Anıtsal çeşmeleri, buna örnek verebiliriz.

- **Heroon (Anıtsal Mezarlıklar)**

Antik Çağda kent yaşamının belirli bir döneminde etkili olmuş, kahramanların ya da yöneticilerin anısına yapılmış anıtsal mezarlardır. Antik Çağda, **heroon** yapılarının pek çok örneği vardır.

Halikarnasos'ta (Bodrum) bulunan "Monzeleo" yapısı, bir nevi heroon tipinde anıt mezar özelliği göstermektedir. Ayrıca Lykia bölgesinde; başta Xanthos olmak üzere, pek çok kentte bu türden anıtsal mezar bulunmaktadır.

- **Sarnıç (Su Deposu)**

Su ihtiyacını karşılamada güçlük çeken Antik kentlerde, yağmur sularını toplayabilmek amacıyla inşa edilmiş yapılardır. Sarnıçlarda toplanan su, kentin ihtiyacını karşılamada kullanılmıştır. Termesos kentindeki sarnıçları, bu tür yapılara örnek verebiliriz.

Antik kentlerde, yukarıda saydığımız yapıların dışında daha başka yapılar da vardır. Örneğin; Ephesos kentinin Akademi Sokağı'nda yer alan "Latrina" bunlardan biridir. Bu yapı, günümüzdeki genel tuvaletlerin işlevini yerine getirmektedir. Bir anlamda genel tuvalettir, diyebiliriz.

Diğer taraftan Ephesos'taki "Yamaç Evleri" örneğinde olduğu gibi, bazı sivil yapılar da günümüze kadar gelebilmiştir. Yamaç Evleri'nin, duvarlarında oldukça güzel mozaik ve resimler vardır. Ayrıca sıcak su tertibatı ve hamamı da bulunmaktadır. Bu evlerde, dönemin zengin insanları ya da Asya Eyaleti'nin valisinin yaşamış olabileceği düşünülmektedir.

Antik Çağda her kenti, bir devlet olarak düşündüğümüzde; her bir kent, yerine göre elli bin ya da yüz bin nüfusun yaşadığı merkezlerdir. Kent devletlerinin egemenlik gücü de, kentsel alan ve orada yaşayan toplulukla sınırlıdır. Ancak günümüzde, dünyanın küreselleşmesiyle ortaya çıkan ve sayıları beşi geçmeyen "dünya kentleri" dünyayı, egemenlikleri altına almışlardır. Bunlar küresel hegemonyalarını, Antik Çağdaki gibi agorayı, bazilikayı ve tapınakları kullanarak değil, merkezlerindeki uluslararası şirketlerin bürolarını ve borsalarını; ürettikleri endüstri ürünü markalarını ve siyasal etkilerini kullanarak hayata geçiriyorlar.

Antik Çağda da, tüm bireylerin özgür olmadıklarını düşündüğümüzde; dün mikro olan eşitsizliklerin, günümüzde "dünya kentleri" yoluyla makro boyuta dönüştürüldüğünü söyleyebiliriz. Bu da dünyayı, insanca yaşanabilir bir yer olmaktan çıkarmış; eşitsizliklerin küreselleştiği ve derinleştiği, bir gezegen haline getirmiştir.

- **Latrina (Umumî / Kamusal Tuvalet)**

Antik dönemden orta çağ sonuna kadarki dönemlerde kullanılan latrinalar bazı yapılarda 5-10 bazı büyük yapılarda ise, 40-50 kişilik kapasitede yapılmıştır. Latrinaların büyük ölçekli olanlarının ortasında o an duyulabilecek sesleri maskeleyen için şelale türü havuzlar bulunmaktaydı.

Roma yıllarında yaygınlık kazanır. Kadın – erkek çıplaklığının ve cinsel bölgelerin tabu olmadığı Roma toplumunda her iki cinse birden hizmet eder. Bu durumun tersinin söz konusu olduğu Hellenlerde ise, kimi yerlerde ayrı latrinalar gözüktür. Fakat zamanla kültürde bir Romalılaşma, yani ortak kullanılan latrinalar da ortaya çıkacaktır.

Şekil 8: Latrina (Kamusal Tuvalet)

2. Antik Liman Kentlerinde Deniz Ticaretinin Kentlilerin Sosyal ve Düşün Hayatındaki Etkileri

Bir kere olaya öncelikle suyun çözücülüğü, suyun fiziksel ve psikolojik açıdan kendine has fiziksel özgürlük etkisini başta belirtmek gerek. Öte yandan, sahil veya su kenarı aynı zamanda sınırın başlangıcı veya sınırın bitişi olma noktasında farkı coğrafya ve farklı kültürlerin bileşim, entegrasyon / eşgüdüm hattıdır. Bu genellemeler üzerine bazı alt tamamlayıcı başlıklarla bu konuyu irdeleyebiliriz.

a) Suyun / Sahilin Çok Kültürlülük ve Coğulcu / Kozmopolit Yaşam Üzerindeki Çizgisellik ve Sınır

Etkisi

Üst başlıkta da dile getirdiğimiz gibi, sahil bandı, özellikle denize kıyı kentlerde denizaşırı toplumların uğrak ve geçiş yeri olduklarından en başta kullanılan dil açısından üretim ve tüketim ilişkileri bakımından, sosyal yaşam ve davranış kalıpları açısından, dünyalık işlerin yürütümü noktasında evrensel hukuk ve ulusal hukuk örgülenmeleri açısından çoğulculuğun koordinasyonu zorunluluğunu görmekteyiz. **Gerek günümüz liman kentlerinde gerekse antik liman kentlerinde diğer kentlere göre kentin özgürleştirici iklimi, kentin kozmopolit kapısı derinlik veya dozaj olarak çok daha ileri boyuttadır.** Kentlerin özgürleştirici iklimi, liman kentlerinden hinterlanda doğru geriledikçe tedrici olarak azalmaktadır.

Peki bu bağlamda, hangi toplumsal yapılar nasıl değişmektedir?

İlkin, hukuk, çok hukukluluktan / uluslar arası hukuktan ulusal hukuka doğru evrilecektir. Hukuk normları ve normlar hiyerarşisi açısından, kıyıya sahile yaklaştıkça alt hukuksal düzenlemelerdeki uluslararasılaşma eğilimi, üst hukuksal düzenlemelere doğru artacaktır. Öte yandan, gelenek ve görenekler sahil bandına doğru yaklaştıkça evrensel ahlak kurallarına veya objektif ETİK DEĞERLERE doğru evrilecektir. Ekonomik açıdan bakıldığında, hinterlanda devam eden tek para egemen tecimsel hayat, sahile doğru yaklaştıkça çoğulcu para birimlerine, kur işlemlerine ve hatta çoklu para birimlerinin kullanımına doğru değişecektir.

b) Suyun / Sahilin Demografik Yoğunluk ve İhtiyaçlar Çeşitlenmesi Üzerindeki Doğrusal Etkisi

Bir kere, su / sahil kenarlarında demografik yoğunlaşma / yoğunlaşma kaçınılmazdır. Bu yoğunlaşma, en temelde ulaşım ve iletişim noktasında kaçınılmaz bir durumdur. Böylesi durumda, nüfus arttıkça, nüfusun içeriği, alt kültürlerdeki çeşitlenmeler arttıkça, değer yargıları ve tüketim kalıpları da artacak bu da hinterlanda yeterince görülmeyen ihtiyaçlar çeşitlenmesini beraberinde getirecektir. Hinterlandta hiç kullanılmayan

varlığından bile haberdar olunmayan alet, edavat, müştemilat, ürün veya tüketim maddeleri sahil bandında zorunlu ihtiyaç maddeleri haline çoktan gelmiş olabilmektedir.

c) Suyun Fizyolojik, Sosyolojik ve Psikolojik Açından Çözücülük Etkisi

Bir gurup bilimadamı, suya Bach tan, Mozart'ta ve Beethoven'dan parçalar dinletmişler. her bir müziğe su kristalleri farklı şekil vererek tepkimede bulunmuştur. En dağınık ve biçimsiz kristaller, ağır rock müziğinde ortaya çıkmıştır. Ayrıca, bilim adamları, dünya üzerindeki suların her birinin bulunduğu coğrafyanın fizyolojik enerjilerini yansıttığını ortaya koymuşlar. Suyun bulunduğu ortamın parapsikolojik frekanslardan çok fazlasıyla etkilenen bir varlık olduğunu, japon bilimadamları, pozitif enerji yoğunluğu bulunan bir ortamda içilen suyun gerçek anlamda hücre ve psikoloji düzenleyici etkisinin olduğunu ortaya koymuşlardır. Beynimizin yüzde seksenine yakını sudan oluştuğu gerçeğini de dikkate aldığımızda, dış dünyadaki manyetik ve fizikoşimik olaylar ile nasıl doğrudan etkilenmekte olduğumuzu, ve dominant karakter isek, nasıl başkalarını etkileyebildiğimizi daha iyi görebiliriz.

Pensilvanya Üniversitesi profesörlerinden Rustom Roy ise, her suyun ayrı fotoğrafik hafızaya sahip olduğunu, bir suyun 10.000 km uzak mesafeden yönetilebileceğini iddia etmektedir. Ayrıca bilim insanları, doğal ortamdaki suların veya kaynak sularının enerji değerinin çok yüksek olduğu sonucuna varılmıştır.

Tüm evrende olduğu gibi, yer küremizde de maddi olan veya enerjisel bütün varlıklar sistematik olarak doğrudan birbirini ilişkilendirmekte, ve bunlar arasında planlanmış ve altın oran da dahil katrilyonlarca ince hesabın bulunduğu uyum bulunmakta, işte su bu uyumun tam olarak bel kemiğidir. Yani kısaca bizim için ve yer küre için Su her şeydir.

Suyun kendine özgü halinden kaynaklı bir çok maddi varlık üzerindeki çözücü etkisi gerçeğinden hareketle, öncelikle katı iklim şartlarını yumuşatmakla başlayan, demografik yoğunluktan ve etkileşimden kaynaklanan tek kültürlülüğü bozan / çözen etkisi toplum bilimsel anlamda, İKAME faktörünü geliştirmekte ve değer yargılarındaki kesin çizgiler iklimin yumuşadığı gibi yumuşamaktadır.

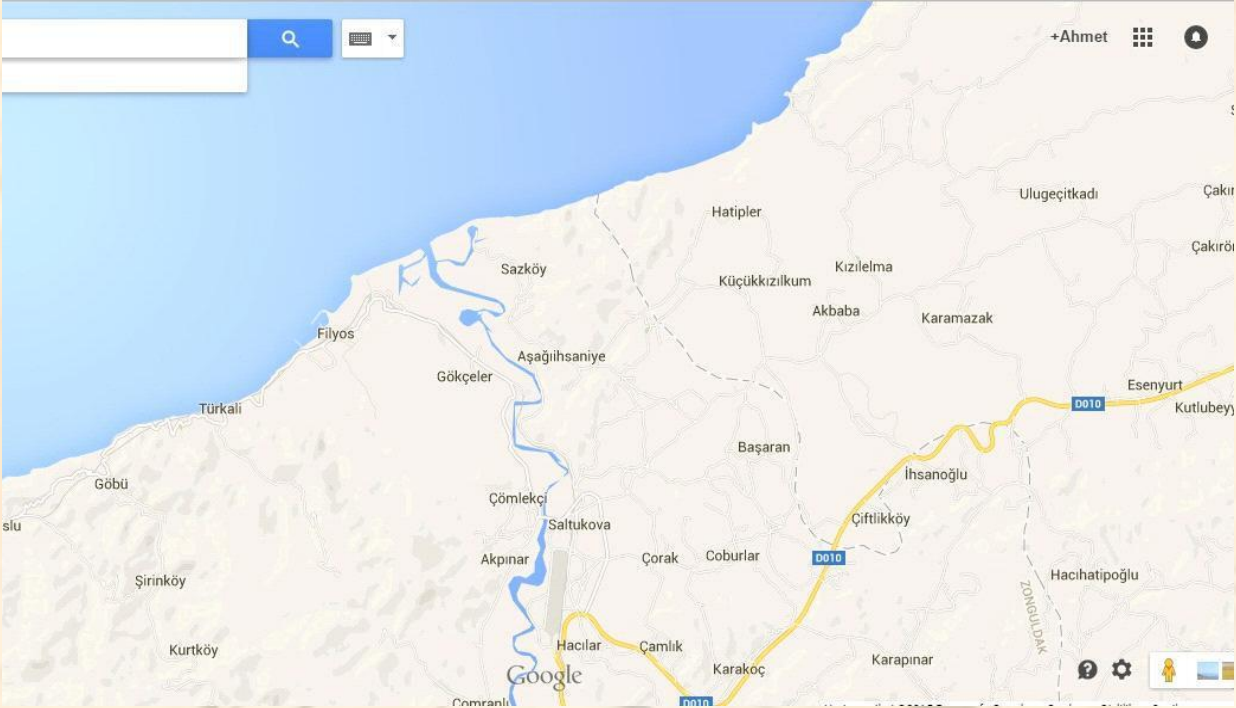
Öte yandan, turizm faktörü, sahil, kumsal, güneş, plaj olguları sadece suyun fiziksel yapısından kaynaklı etkisini aşp elbiselerin düğmelerinin çözülmesiyle başlayan, kozmopolitlik içinde toplumsal özgürlüğü de etkilemektedir. Binaenaleyh, toplumsal özgürlük ortamında bireylerin yaşam ve davranış kalıplarını / psikozunu, düşün sistemini oluşturan çerçeve de genişlemektedir.

2. Tieion Kentinin Coğrafi Konumu ve Bu Günkü Kullanımı

Tieion'un kurulu bulunduğu bu günkü **Filyos, MÖ 3. yüzyılda ticari amaçla Milet kolonisi olarak kurulmuştur.** İlkçağda Karadeniz'in kuzeyinden getirilen malların boşaltıldığı önemli bir ticaret merkezi olarak bilinmektedir.. Çeşitli dönemlerde Roma, Bizans ve Cenevizlilerin hüküm sürdüğü beldede kale, açık hava tiyatrosu, yeraltı şehri, su kemerleri, antik liman mendireği gibi kalıntılar yer alıyor. Kentin tarihine baktığımızda MO. 1200 yıllarına kadar uzandığı bilinmektedir.

Tieion (Yunanca Τίον) Anadolu'nun Batı Karadeniz Bölgesi'nde, antik çağda Paflagonya deneni bölgede bulunan antik Tieion kenttir. Antik kayıtlarda adı "Tius, Tium, Tieium, Tios, Tion", olarak da geçer. Tieion sözcüğü, kentin kurucusu, din adamı Tios' tan geldiği söylenmektedir. Kent, eski adı Billaeus olan Filyos Çayı ağzındadır. Bu kent bugün Zonguldak ilinin Çaycuma ilçesine bağlı Filyos beldesinde bulunmaktadır.

Filyos Ankara'ya 265,İstanbul 420,UNESCO tarafından Dünya Kültür Mirası Listesine alınan Safranbolu'ya 100 ve bölgenin bir diğer turizm merkezi olan Amasra'ya da yalnızca 60 kilometre mesafede bulunmaktadır.

Resim 9: Filyos bölgesi Teieon'un oluşmasına temel teşkil eden Filyos Çayı

Resim 10: Antik dönemin en klasik yapılarından birisi. İster liman kenti olsun ister hinterlanda bir kent olsun, yer altı konuşlanması her açıdan en idealiydi.

Kent, İletoslular tarafından kurulmuş bir Helen kolonisidir. Amasyalı antik çağ coğrafyacısı Strabon'a göre Pergamon Krallığı'nın kurucusu Attalos oğlu Filetairos'un doğum yeridir.

Tieion'un kurulu bulunduğu yerleşim yeri bu gün için turizme kazandırılmamış, kent ve çevresi bu gün itibarıyla tam olarak ortaya çıkarılmamıştır. Bölgeye yakın yer, Demir Çelik'e kiralanmıştır. Bu bölgede, Kömür ve Demir yüklü gemilerin, yükleme-boşaltma yapacağı bölge. **Kente ilişkin arkeolojik bulguların yeterince tespit edilip korunmaması ve tam olarak güvenlik önlemlerinin alınmaması nedeniyle bölge arkeolojik değer açısından risk altındadır.**

Antik kentin konuşlanmış olduğu yerin yakınında plaj olması, burada arkeolojik değerlerin güven altına alınmasını daha da ivedi hale getirmektedir.

Çaycuma'dan Filyos'a giren Fiyato'nun önünden geçen yolun genişletilmesi düşüncesi, bölgenin sit alanı olması açısından hassasiyetle yönlendirilmesi gerekmektedir. Bölgede yapılan ibtidai ölçüde yapılan kazı çalışmalarında, mezarlar Roma dönemine ait su yolları çıkmıştır. Antik kenti kuşatan surların restorasyona tabi tutulmuş olması bölgesel ve ulusal bir değer korunması açısından bir avantajdır. Bunun yanında Zonguldak ve bölge halkı açısından, kömürün yanında ikinci en güçlü gelir kalemi oluşturması kaçınılmazdır.

Öte yandan Osmanlı Padişahı 2. Abdülhamit döneminde (1876-1909) hayata geçmesi beklenen Filyos Projesi'nin tarihi ticaret merkezi kalıntılarını doğrulamaktadır. **Sultan Abdülhamit döneminde hazırlandığı bildirilen "Anadolu'da Genel Üretim Raporu"nda, Filyos'ta denizden açılacak kanallar vasıtasıyla gemilerin Gökçebey ilçesine kadar girerek yükleme-boşaltma yapabileceği uluslararası bir ticaret ve sanayi alanı oluşturulması projesinden bahsediliyor.**

Milattan önceki dönemlerde bile kullanıldığı bilinen kömürün, bulunduğu bölge açısından önemini düşündüğümüzde, Osmanlı Döneminde bu bölgelere açılan hinterlandın işletilmesi düşüncesini doğal karşılamak gerek.

Filyos Vadisi projesi, bölgeye yapılan yatırım oranı bakımından bölgenin kaybolma tehdidi altında bulunan değerlerinin korunması açısından bir fırsat olarak görülmesi gerekirken, böylesi dünya mirası olan antik ticaret kentinin böylesi büyük projeler uğruna kurban edilmemesi de bölge halkının ve Türk insanının müteyakkız olması gereken konudur.

3. Kentin Çevresiyle İlişkisi ve Dönemindeki Yaşamsal Fonksiyonları

Batı Karadeniz kıyılarında M.Ö. 17. yüzyılda yerleşimler olduğunu ve Zonguldak kıyı şeridinin en eski yerleşim noktaları sayılan Herakleia(EREĞLİ), Tieion (FİLYOS), Parthenios (BARTIN), Sesamos (AMASRA), Kromma (KURCUŞİLE ve yakınları) ve Kytoros'un (CİDE/GİDEROS) M.Ö.15. yüzyıla doğru kuruluşlarını tamamladıklarını önemli tarihçilerin eserlerinde ortaya konulmuştur.

Yapılan yüzey araştırmalarından elde edilen bilgilere göre şehir; bir akrapol (kale), iki nekrapol (mezarlık) ve sular altında kalan bir limandan oluşmaktadır.

Filyos Nekropolü, Filyos nekropolü günümüz Filyos'un güneyinde bulunan tepelerin üzerinde yer alır. Bu alan Güney Nekropolü olarak adlandırılır. Nekropol, genellikle yerel taşlardan yapılmıştır.

Bithynia Bölgesi ile birlikte Filyos da M.S. 14. yüzyıl sonları ile 15. yüzyıl ortaları arasındaki dönemde, Osmanlı İmparatorluğu'nun yönetimi altına girmiştir.

Bunun yanında; Romalılar döneminde yapılan kale, harabe durumunda bir mabet (tapınak), anfiteatro ve büyük bir yapıya ait olduğu sanılan üç kemerli bir duvar, Çayır Mağarası'ndan çıkan suyu kente taşıyan su kemeri kalıntıları günümüze kadar ulaşabilen diğer kültürel değerler bulunmaktadır. Bu eserlerden kale ve amfiteatr'ın 2011 yılında restorasyonu yapılmaya başlanmıştır.

İran asıllı prenses Amastris, Sesamus (Amasra) merkez olmak üzere, Kyotoros (Gderus, Kidios,Kisros), Kromna (Krucaşile), Teon'u (Filyos) birleştirerek kendi adıyla Amastris kentini kurar. Yöredeki kalıntılar Hellenistik, Roma, Bizans, Ceneviz dönemi izlerinin taşır, Antik dönemden kalan Karadeniz'e doğru uzanmış antik liman mendireği sular altındadır. Ayrıca denize hakim tepede kalesi, Ateş Tuğlası Fabrikası sınırları içindeki kent kalıntıları, toprak altında kalan açık hava tiyatrosu, kilise ve su kemerleri halen gözle görülebilen kalıntılardır.

Çayır Mağarası'ndan çıkan suyu kente taşıyan su kemeri kalıntıları günümüze kadar ulaşabilen kültürel değerlerdir. Bu tarihsel eserlerden kale ve amfiteatr 2001 yılında restore edilmeye başlanmış ve çalışmalar halen sürmektedir.

Eski limanın başladığı noktadan itibaren Kent içine doğru uzanan sahil suru bulunmaktadır. Çeşitli dönemlerde tamir edilerek kullanılan surun kalınlığı 1 metre mevcut yüksekliği ise 5 metredir. Bugün surun ancak 50 metrelik bir bölümü hayattadır.

Bölgede bulunan Tuğla Fabrikasının doğusunda, dört kemerli bir su kemeri kalıntısı ve tuğladan yapılmış tonozlu bir galeri bulunmaktadır. Burasının büyük bir yapının ait bölümü olduğu tahmin edilmektedir. Ayrıca fabrikanın 1945-46 yıllarındaki ilk yapımı ve sonraki yıllarda yapılan ilave inşaatlarında ortaya çıkarılan pişmiş toprak küpler, mimari, parçalar, mermer kilise levhaları, mermer sütun kaideleri bugün fabrika bahçesinde koruma altındadır.

4. Tieion Antik Kentinin Liman Fonksiyonu

Tieion antik kenti, filyos çayının denize döküldüğü alan üzerine kurulmuştur. Bu haliyle kent, hinterlanddaki kömür, kereste, tarımsal ürünlerin deniz yoluyla uzak şehirlere taşınmasını sağlamaktadır.

Bölge, toprak üstü kalıntılardan, liman surları, su kemeri, tiyatro, savunma kulesi ile antik liman ve mendireğiyle Filyos'taki antik kent bölgedeki arkeolojik çalışmaların bitirilmesiyle önemli fonksiyonlar kendini daha açık olarak gösterecektir.

Kentsel alandaki kazı çalışmalarının bitmesiyle, kentin yolları, meydanı, hamamı, dini yapıları, evleri depoları, dükkanları, mezarlarıyla büyük ölçüde ortaya çıkacağı beklenilmektedir.

Buradan da görülmektedir ki, bir kent ne kadar antik kent olsa da M.Ö. ki dönemlerin izleri, ekonomik/ticari alanda günümüze kadar gelmiştir.

5. Depolama / Lojistik Ambar ve Mezarlık Alanları

Döneminde ambar ve mezarlık olarak kullanılan bölge de, Çaycuma'ya bağlı Çömlekçi köyü sınırları içinde olup, ilçe merkezine 15 kilometre uzaklıktadır. Filyos asfaltı üstünde Filyos Çayı kıyısındadır. Bu gün hala bölgeye, Gavur Ambarı tabiri kullanılmaktadır. Derecikören köyü yakınında ise hala ayakta kalabilen Roma Dönemi kesme taş köprü ve mezar taşları gibi kalıntılar, yörenin geçmişi hakkında ipucu veren tarihsel kanıtlardır.

Kentsel fonksiyon açısından günümüzde olduğu gibi, milattan önceye dayanan dönemlerde de kentsel fonksiyon ve liman kentleri açısından hinterlandın ne kadar önemli olduğunu ortaya koymaktadır.

Kent kendi döneminde ırmak özü boyunca hinterlanda ulaştığı anlaşıldığı gibi, bu günkü filyos limanı ile tieion arasında çok fazla bir coğrafi uzaklık görüldüğü söylenemez. Bu anlamda kentsel gelişime ivmelenmelerinde halihazırdaki kent coğrafi olarak antik kentin çeperinde gelişmiştir.

Nehir özü boyunca iç bölgelerde (hinterlanda) üretilen ürünler / emtia, nehrin denize ulaştığı noktada liman üzerinden diğer kentlere ulaştırıldığı anlaşılmaktadır.

SONUÇ:

Suyun baş aktör olduğu deniz ticareti toplumların yaşam ve düşün sistemleri üzerinde liman kentleri odağında çözücü, genişletici, yumuşatıcı, geliştirici, özgürleştirici, bozucu, evrenselleştirici etkilerde bulunmaktadır.

Şunu söyleyebiliriz ki, Güneyinden Kuzeyine, Doğusundan Batısına, Küçük Asya diye adlandırdığımız Anadolu toprakları tam anlamıyla medeniyetler bileşimidir. Öyle ki, arkeolojik araştırmalar imkanlar ölçüsünde ilerlediği yapıldığı oranda bir nevi ziplenmiş ya da kronolojiye ziplenmiş değerler yavaş yavaş ortaya çıkmaktadır.

Burada sorun ve durum şudur: **Bu tür sit alanları ve arkeolojik alanlardaki tarihsel kültürel değerlerin korunmasındaki ivedi durumdur. Zira bu eserlerden kaybolan/kaçırılan / yok olan her bir değer ülkemizin şu an için önemsenmese de yakın gelecekte ne kadar vahim gecikmelerin yaşanmış olduğunun fark edileceği bir durumdur.**

Tieion Antik kenti ve bu gibi antik kentsel alanların korunması açısından öncelikle yerel kolluk güçlerinin müteyakkız olması gereken, bölge halkları ve sivil toplum kuruluşları açısından ise, bilinçli olunması gereken bir durumdur.

Tieion Antik Kenti'nin özellikle sular altında kalan yerlerinin bir an önce fonksiyonel açıdan durumun tespiti noktasında acele edilmesidir. Zira su altında kalan kısımların güvenliği ve ortaya çıkarılması diğer ortamlara göre daha zordur.

Kaynakça:

R. E. Wycherley, (1986) **Antik Çağda Kentler Nasıl Kuruldu**, Çev. N. Başgelen, İstanbul, 1986.

ASKIDIL Akarca, (1987) **Şehir ve Savunma**, Ankara, 1987.

George E. Bean, (1997) **Eski Çağda Ege Bölgesi**, Çev. İnci Delemen, İstanbul, 1997.

Secda Saltuk, (1989) **Arkeoloji Sözlüğü**, İstanbul, 1989.

BARAN, A, **Tios/Tieion Akropol Tapınağı 2011 Yılı Çalışmaları**,

[http://www.academia.edu/4252125/A. Baran Tios Tieion Akropol Tap%C4%B1na%C4%9F%C4%B1_2011_Y%C4%B1%C4%B1_%C3%87a%C4%B1%C5%9Fmalar%C4%B1](http://www.academia.edu/4252125/A._Baran_Tios_Tieion_Akropol_Tap%C4%B1na%C4%9F%C4%B1_2011_Y%C4%B1%C4%B1_%C3%87a%C4%B1%C5%9Fmalar%C4%B1)

Filyos (2015) (Teion-Teios) Antik Kenti, <http://www.kariyermedya.net/turizm/filyos-teion-teios-antik-kenti-h121.html> (Erişim Tarihi: 05/12/2014)

<http://blog.milliyet.com.tr/antik-cagda-kent-ve-kentsel-yapilar-1/Blog/?BlogNo=115264> (Erişim Tarihi: 05/01/2015)

http://www.filyos.bel.tr/icerik.asp?i_id=225 (Erişim Tarihi: 12/12/2015)

Vikipedia, <http://tr.wikipedia.org/wiki/Tieion> (Erişim Tarihi) 01/01/2015

Üsküdar Rıza, “Anadolum Ayağa Kalkarken”, <http://blog.milliyet.com.tr/antik-cagda-kent-ve-kentsel-yapilar-2/Blog/?BlogNo=115471> (Erişim Tarihi: 01/01/2015)

<http://www.aktifhaber.com/karadenizin-tek-antik-kenti-kimsenin-umrunda-degil-564168h.htm> (Erişim Tarihi: 10/01/2015)

<https://www.youtube.com/watch?v=xH0aPCy-LnQ>

<https://www.youtube.com/watch?v=3nnDSADh1y4>

Kent Akademisi